

Pozemková reforma v období prvej Československej republiky

Andrej Szolgay

Tento text je súčasťou série článkov Hľadanie sociálnych riešení? a len v kontexte tejto série má svoj zmysel.

Pri vzniku Československej republiky v roku 1918 sa zdali byť vyhliadky do budúcnosti jasné. V októbri 1918 vzniklo „Vyhlásenie nezávislosti československého národa dočasnou vládou československou“ (nazývané tiež „Washingtonská deklarácia“). Podpísal sa pod ním T. G. Masaryk (M. R. Štefánik [1] a E. Beneš sú tam uvedení tiež, ale v skutočnosti ju nepodpísali) a bola odovzdaná predstaviteľom vlády USA. Okrem iného v tejto deklarácii stálo: *„Práva menšín budú chránené pomerným zastúpením; národné menšiny budú mať rovné práva. (...) Československý národ uskutoční ďalekosiahle sociálne a hospodárske reformy; veľkostatky budú vyvlastnené v prospech domácej kolonizácie; (...) Naša ústava sa postará o účinnú, rozumnú a spravodlivú vládu, ktorá vylúči akékoľvek zvláštne výsady a zastaví triedne zákonodarstvo. Demokracia porazila teokratickú autokraciu. Militarizmus je zničený - demokracia je víťazná - ľudstvo bude reorganizované na demokratických základoch. Mocnosti temnoty slúžili víťazstvu svetla - vytúžený vek ľudstva prichádza. Veríme v demokraciu - veríme v slobodu - a v slobodu vždy väčšiu a väčšiu.“* Sú to slová plné nádeje, pri čítaní ktorých azda každého idealistu naplní pocit radosti a dôvery vo svetlú budúcnosť.

V rámci reforiem počas prvej ČSR sa veľa očakávalo najmä od pozemkovej reformy: znamenalo to, že štát mal odňať (s čiastočnou náhradou) pôdu šľachte, veľkostatkárom a cirkvi, a odpredať ju malým a stredným vlastníkom za predvojnové ceny. Táto reforma mala *„...priniest zmenu nepriaznivej vlastníckej štruktúry pozemkového vlastníctva v prospech stredných roľníckych hospodárstiev, upokojiť hlad po pôde malých roľníkov a bezzemkov na úkor majiteľov latifundií a veľkostatkárov vrátane cirkevných majetkov, a napokon sa mala stať aj vyrovnávajúcim faktorom českého a slovenského poľnohospodárstva.“* [2]

Hlavným politickým predstaviteľom zasadzujúcim sa o uskutočnenie tejto reformy bol Milan Hodža [3]. Reforma bola súčasťou jeho vízie agrárnej demokracie, ktorá mala pomôcť vyriešiť nerovnosť a chudobu širokých vrstiev slovenského obyvateľstva, veď viac ako 50% sa živilo poľnohospodárstvom. Na základe svojich skúseností odmietal socializmus aj liberalizmus, považoval ich za špekulatívne politické smery nepoužiteľné v praktickej politike. Preferoval podporu slovenského družstevníctva, ako minister poľnohospodárstva presadil viaceré dôležité zákony s ním súvisiace. Zaslúžil sa o rozvoj poľnohospodárskeho výskumu, zakladanie odborných škôl a o zriadenie roľníckych vzájomných pokladníc, ktoré pomáhali poľnohospodárske aktivity financovať úvermi. V roku 1921 hovoril o pozemkovej reforme ako o „*druhom založení republiky*“. [4]

Boli urobené vlastnicke presuny 12,5 % všetkej pôdy v štáte a zúčastnilo sa toho šesťstotisíc rodín [5]. Reforma sa ťahala dlhé roky a vlastne nebola nikdy skutočne dokončená. V roku 1935 došlo k jej zastaveniu. Milan Hodža vtedy zdôraznil, že hoci bol presvedčený o tom, že hlavná úloha reformy sa naplnila, boli „...i naďalej potrebné korektúry v držbe pôdy, pričom ako najdostupnejšia sa mu javila vnútorná kolonizácia. Zároveň varoval pred prílišným optimizmom, pretože kolonizačná akcia potrebuje nielen ľudí, ktorí chcú a vedia hospodáriť, ale aj kapitál a do tretice najmä pôdu.“ [6]

Jeho varovanie pred prílišným optimizmom bolo oprávnené, pretože bilancia reformy veru nebola vzhľadom na pôvodné vzletné očakávania príliš optimistická. Rovnosť pred zákonom sa síce deklarovala, ale pôda mohla byť sprostredkovaná iba občanom slovenskej, prípadne českej, národnosti. Bezzemkovia maďarskej a nemeckej národnosti nemali šancu pôdu získať. Podobne, ako je to v súčasnosti, sa vyskytovala rozsiahla korupcia, dokonca aj sám Milan Hodža musel odstúpiť pre podozrenie z účasti na úplatkárskejších aférach [7]. Ani pre nových vlastníkov pôdy sa reforma nestala automaticky požehnaním. Okrem pôdy totiž potrebovali peniaze na zriadenie celého svojho roľníckeho hospodárstva, a tak sa hneď na začiatku veľmi zadĺžili. Keďže často nemali potrebnú odbornosť ani dostatok skúseností, nedokázali efektívne hospodáriť. Bankové úroky boli vysoké (okolo 20%), rýchlo sa teda dostávali do platobnej neschopnosti. Kríza v tridsiatych rokoch celú situáciu ešte viac skomplikovala a exekúcie sa množili, dochádzalo k bankrotom a samovraždám. Pôdu z exekúcií banky nakoniec predávali v dražbách a tak sa k nej čiastočne znovu dostali pôvodní vlastníci: bývalá šľachta a veľkostatkári. A keď sa vyskytli štrajky poľnohospodárskych robotníkov úradná moc neváhala použiť smrtiace násilie [8] - v čom sa vlastne odlišovala od absolutistickej monarchie?

To, čo sa predsa len podarilo s námahou vybudovať v podobe prvorepublikového družstevníctva, zničila druhá svetová vojna a neskôr nastupujúci komunizmus. Onen vytúžený vek ľudstva, o ktorom snívajú poprední predstavitelia prvej ČSR, nenastal. Ako epitaf prvorepublikového obdobia napísal Karel Čapek koncom roka 1938 (len tri týždne pred smrťou): „Áno, veľa sa zmenilo, ale ľudia zostali rovnakí; ibaže teraz vieme lepšie, kto je kto. Kto je slušný, bol slušný vždy; kto bol verný, je verný aj teraz. Kto sa točí s vetrom, točil sa s vetrom i predtým. Kto si myslí, že teraz prišla jeho chvíľa, myslel vždy iba na seba. Nikto sa nestáva prebehlikom, ak ním nebol predtým; kto mení vieru, nemal žiadnu; človeka neprerobíš, iba sa vyfarbí. Národ neprerobíš, iba ak by si na to mal storočia; len davy môžeš viesť dnes tak a zajtra tak. Kto nenávidí, mal v sebe tú nenávisť vždy, odkiaľ by sa v ňom tak odrazu vzala! Kto slúžil, bude slúžiť ďalej; kto chcel dobré, bude zase chcieť dobré. Ani vôľa se nemení. Nehľad do tváre, ktorá sa zmenila; nikto sa nestane krásnejším tým, že zmenil tvár.“ [9]

[1] Štefánik so znením deklarácie nesúhlasil, vid' text E. Chmelára: Ako sa zmieriť s vlastnými dejinami

[2] Natália Krajčovičová: Slovensko na ceste k demokracii, Historický ústav SAV, 2009, str. 161

[3] Milan Hodža (1878 – 1944), slovenský politik, zastával rôzne ministerské funkcie: minister unifikácie zákonov (1919-1920), minister poľnohospodárstva (1922-1925 a 1932-1934), minister školstva (1926-1929), ministerský predseda ČSR (1935-1938).

[4] Milan Hodža: Pozemková reforma na Slovensku, in Pozemková reforma, II. ročník, 1921, č. 7 – 8

[5] Natália Krajčovičová: Slovensko na ceste k demokracii, Historický ústav SAV, 2009, str. 169

[6] Tamtiež.

[7] Ľudovít Hallon: Korupcia a klientelizmus v politike Milana Hodžu, Forum Historiae, 2/2011

[8] Štrajky poľnohospodárskych robotníkov kvôli zlým životným a pracovným podmienkam boli na rôznych miestach Slovenska počas celého obdobia prvej ČSR. Žandári strieľali do štrajkujúcich napríklad v roku 1920 v Hlohovci a vo Vrábľoch, v roku 1922 v Močenku, v roku 1929 na Gemeri, v roku 1931 v Košútoch, v roku 1933 v Čiernom Balogu, v roku 1934 v Krškanoch pri Nitre, v roku 1936 v Polomke.

[9] Karel Čapek: Od človeka k človeku, Lidové noviny, 4. 12. 1938